

Létezik-e magyar megfelelő a *pendrájv* (*pendrive*) szóra?

Több is, de egyik sem terjedt el. A 2009-től működő Szómagyarító című közösségi portál (www.szomagyarito.hu) egy szórakoztató, játékos internetes fórum, ahová bárki beírhatja az adott idegen szóra javasolt magyarítását, írhat hozzá magyarázatot és példamondatot; pontozhatja és véleményezheti a mások által beküldött szavakat. Jelenleg 16.686 idegen szó 21.400 magyarítása olvasható. A *pendrájv* szóra 163 magyarítást javasoltak eddig (amelyek között vannak kevésbé sikeresek), ezek a következők.

Szóösszetétel (115): *adatbatyu, adatbot, adatcerka, adatcsat, adatfityó, adathasáb, adathordár, adathordó, adathordozó, adatkulcs, adatkulcsár, adatpoggyász, adatpöcök, adatrudi, adatserpa, adatsíp, adatszipacs, adatszipka, adatszívacs, adatszúnyog, adattár, adattároló, adattárolzó, adattaxi, adattoll, adattárca, adattok, adatzseb, agyrudacska, agyitalicska, aktahordár, aktahordozó, babszemtár, bitbatár, bitbogár, bitbot, bitdominó, bitsúnyog, bittarisznya, botmemória, bottár, ceruzamemória, ceruzatár, dugagy, emlékőrző, e-ceruza, e-flaska, e-notesz, eszemtokja (sic!), e-tár, e-téka, e-toll, gyorstár, bájtók, böktár, dugtár, elektroszatyor, fájl-tartó, flashmeghajtó, gépdugó, hangyabögyörő, hasábmemória, hordár, hordtár, hüvelykmatyi (sic!), hüvelyktár, infotár, jeltár, kiskézség, kistár, kulcsár, maroktár, memóriakulcs, memóriapálcika, memótoll, miniadattár, minimeghajtó, pálcátár, pennahajtány, pöcsdrájv, pödördrájv, számzsák, táltosfog talyutár, tárbusz, tárcerka, táriron, tártű, tárkulcs, társzeg, társzívó, tollhajtó, tollhordó, tollmeghajtó, tolltár, tollvezet, töltőtök, tudatkulcs, túratár, tűpolc, tűtár, USB-ceruza, USB-kulacs, USB-kulcs, vakuhajtás, villántár, zsebadattároló, zsebelme, zsebfuvaros, zsebmeghajtó, zsebmemória, zsebpöcök, zsebtár, zsebtárhely, zsebvincseszter.*

Szóösszetétel, rövidülés és szóképzés (8): *adatfütyi, dugiluki, dugitár, memórúd, memtok, röpitár, digitok, digitoll.*

Szóképzés (12): *adattyú, adaték, dugla, dugacs, dugancs, dugóka, dugomány, pinyó, pidu, pucúr, pötyösz, tárka, szipacs, tollacs.*

Szóképzés és rövidülés vagy elvonás (10): *hurcika, memóka, serpi, pender, pendi, pendri, pendike, pinyó, pöndi, rögzí, vivike.*

Jelentésbővülés (19): *batyuka, bigyusz, bütyök, cerka, cumi, csoki, csutka, fütyülő, kisagy, kütyü, nudli, penderítő, pióca, tolltartó, pendely, palágy, petár, pilicka, pöcök, serpa, tetű, töltény.*

Szóösszerántás (4): *certár (ceruza + tár), motár (mobil + adattár), tokoska (tok + okoska), kicsár (kicsi + adattár).*

Szándékos szóferdítés (2): *betoll, petráj.*

Betűszóalkotás (2): *usb* (ultrasebes bemenet), *kat* (könnyű adattároló).

Ikerítés (1): *izébizé.*

Egyértelműen a szóösszetétel a legjellemzőbb szóalkotási mód. Az összetett szavak sorában a leggyakoribb az *adat-* előtagú, ezeknek az utótagja képes, metaforikus kifejezés, pl.: *-cerka, -hasáb, -síp, -szívacs, -szúnyog*. Ezenkívül a *-tár*; a *toll-* és

a *zseb-* előtagúak jellemzőek. Vannak félmagyarítások, ezekben az esetekben az összetétel egyik tagja idegen szó, pl.: *bitbatár*, *bitbogár*, *bitbot*. Ezt követi a szóképzés, amely kombinálódik a rövidüléssel, az elvonással és az összetétellel is. A ritkább szóalkotási módok közül néhány példával szerepel a szóösszerántás, a szándékos szóferdítés, a betűszóalkotás és az ikerítés. Szókincsbővülési módnak tekinthető a jelentésbővülés. Mindenképpen ki kell emelni, hogy sok magyarítás humoros, illetve a nyelvi játék kedvéért született. Ezt az is bizonyítja, hogy a fonetikusán átírt alakja már viszonylag széles körben elterjedt.

Néhány esetben tanulságos a magyarításhoz fűzött magyarázat: „Angolul *pendrive*, magyarul *pen* = *toll*, *drive* = *meghajtó*, a *meget* leválasztva, tollhajtó lesz.” „A vakuhajtás egy Google fordítóval csinált szó.” „Mi a Vajdaságban flashnek (fles) nevezzük a pendrájvot, így nem is mondjuk, talán még USB-t mondunk.” „Ha van adathalász, de nincs adathalászlé, akkor miért ne lehetne a *pendrive* helyett társzívó a magyarban, hiszen lóg ott az adatok ütőerén mint egy kullancs.” (Lásd még: *pendrive*: Balázs 2023: 135, 138–9, 148–54.)

Egyelőre egyik magyarítás sem terjedt el, azonban bizonyos szöveggörnyezetben, bizonyos stílusban nagyszerű szinonima lehet bármelyik. Ugyanakkor az oldal népszerűsége igazolja, hogy a szóalkotó kreativitás és játék többeknek jó és hasznos szórakozás.

Helyes-e mindkettő: *családostul/családostól jöttünk*, *kamatostul/kamatostól megfizet*?

A Magyar értelmező kéziszótárban a kérdezett toldalék megtalálható önálló szó-cikként, ez alapján a köznyelvi alak a *-stul/-stül* határozórag, régies alakja a *-stól/-stől* (ÉKsz. 2003: 1201). Például: *férjestül jön*, *héjastul eszi az almát*, *tömegestül*, *seregestül jönnek*. A Nyelvművelő kézikönyv szerint ugyancsak a *-stul*, *-stül* a köznyelvi, és azzal egészíti ki, hogy a *-tól*, *-től* (régiesen és népiesen: *-túl*, *-tül*) rag hatására mind a *-stól*, *-stől*, mind a *-stúl*, *-stül* alakban is előfordul. Ez a kiejtés és leírás azonban eltér a választékos, szabályos használatától. A költők műveiben, főként a versmértéktől vagy a rimeléstől befolyásolt helyzetben azonban ezek a formák is elfogadhatók, ti. régies, illetve táji ízű változatok (Grétsy–Kovalovszky 1985: 721–2). A Magyar nyelvhasználati szótár a következőképpen fogalmaz: „Mi összetartozunk testestül-lelkestül. A *-stul*, *-stül* ragot sokan népiesnek, tájnyelvinek érzik, helyette a *-stól*, *-stől* formát használják. A *-tul*, *-tül* (*háztul*) valóban nyelvjárásiasság, de a *-stul*, *-stül*, ennek a határozóragnak a szabályos, köznyelvi alakja, tehát nyugodtan alkalmazható: *családostul érkezett*, *cipőstül feküdt az ágyra*. Ma már nem tekinthető hibának a *-stól*, *-stől* sem” (Balázs–Zimányi 2007: 227). És végül a Nyelvművelő kéziszótár szócikkében olvasható, hogy szabályos alakú rag helyett mind gyakrabban tűnik fel a választékos köznyelvben a *-stól*, *-stől* változat: *családostól jött*, azaz ’családjával, családtagjaival együtt’. Ez a *-tól*, *-től* rag téves analógiájának tulajdonítható: ha a köznyelvben a *-tól*, *-től* a szabályos alak, és a *-túl*, *-tül* népies, feltehetőleg a *-stól*, *stől* is „szebb”, mint a *-stul*, *-stül*. E változást számos jó stílusú írónk gyakorlata is ösztönzi, illetve szentesíti, ezért már nem tekintjük hibásnak (Grétsy–Kemény 2005: 497). Az internetes keresőben a *családostul jött* 231 alkalommal szerepel,

családostól jött 233-szor, tehát alig van különbség, ellenben a *kamatostul megfizet* előfordulása 2060, *kamatostól megfizet* szó szerkezeté pedig 83.

Helyes-e a löseb szó?

Az efféle szóösszetételek a nyelvújítás korában keletkeztek. Az ortológusoknak feltétlenül igazuk volt abban, hogy ezek (*gyógyszer, hordágy, horderő, jármű, járőr, látcső, löpor, rakpart, raktár, véderő, védvonal* stb.) szabálytalan alkotásúak, és némileg megállították a német mintákra alkotott igetöves összetételek, tükörfordítások továbbbszaporítását, és a régiek közül is többet sikerült szabályosra igazítaniuk, például: *látideg = látóideg, kötjel = kötőjel*. A *löseb* szakkifejezés, a szó egy 1914-ben írt szakcikkben olvasható: „Azt ma már talán mindenki tudja, hogy a friss lösebet szondázni, benne lövedék keresése végett turkálni nem szabad.” Bársony István vádászíró könyvében is szerepel a szó, a következőt írja: „Az őz lapoczkáján ott volt a borsónagyságú löseb.” Számos hasonló szerkezetű, nyelvújítási alapú szavunk van. Szakszóként nem kifogásolható. A *lő-* előtagú összetételeink száma igen nagy: *lőszer* (1832), *löpor*, (1833), *lőfegyver* (1835), *lőrés* (1832), *lőtávolság* (1850), *lőgyakorlat* (1887), *lőállás* (1892) (Benkő 1970: 792). (A Magyar Nyelvőrben 1879-ben felbukkanó szó: *löseb, lőtt seb*, Budenz 1897: 29).

A *védelemből* elvont *véd-* igetövel létrehozott összetételek a következők: *védátya* 'gyámapa' (1790), *védbeszéd* 'védőbeszéd', (1790), *védfal* 'védőfal' (1791), *védangyal* 'őrangyal' (1794), *védszent* 'védőszent' (1815), *védbástya* 'védőbástya' (1820), *védasszony* 'női védőszent' (1831), *védvám* 'védővám' (1833), *védszellem* 'védőszellem' (1833), *védoltalom* 'oltalom' (1843), *védegylet* 'a hazai ipar védelmére Kossuth által alapított egyesület' (1844), *védkötelezettség* 'hadkötelezettség' (1855), *védjegy* 'az áru valódiságát bizonyító, törvényesen védett jel' (1887) (Benkő 1976: 1102–3).

A *gyógy-* előtag szintén elvonás eredménye a *gyógyít* és a *gyógyul* igékből, illetve a *gyógyító* igenevet rövidítették meg (Benkő 1967: 1130–1).

A *lát-* előtagú összetételek: *látcső* (1807), *látkör* 'láthatár' (1821), *látlelet* 'orvosi bizonyítvány boncolás, testi sértés eredményéről' (1830), *látszerész* (1834), *látkép* (1851). A *lát-* helyett olykor a *látó-* előtaggal szerepel a *látóköz* szó esetében, a *látáv* = *látótávolság*, a *látpont* = *látópont*, a *látideg* = *látóideg* alakban maradt fenn (Benkő 1970: 727).

Helyes-e az, hogy *nem folyásol be* és a *nem fogásol ki*?

Nem válhat el az igekötő a következő esetekben: *befolyásol, bevételez, ellenőriz, kifogásol, kivételez, kivitelez, kivonatol* (Balázs 2001: 59). Az igekötők rendhagyó viselkedését az okozza, hogy a felsorolt igék főnevekből alakultak ki. Tehát például a *befolyásol* esetében a *befolyás* főnévhez járul egy *-l* igeképző, ez nem tekintendő elváló igekötőnek, ezért helyesen azt szokás mondani: nem befolyásol, nem kifogásol stb. Az internetes keresőben az eltérő használatra a következő számú találatok szerepelnek:

- *folyásol be* (1680): *Az egyik könyv borítója hibás, de semmit nem folyásol be.*
- *vételez be* (103): *Ha egyedi sorszámu terméket vételez be, akkor a program egyenként bekéri az egyedi sorszámoikat.*

- *őriz ellen* (49): *Mióta nincs igazgatónk, senki se őriz ellen.*
- *fogásol ki* (6): *Ezért is kicsit nevetséges, hogy mit fogásol ki azon, hogy a 4-es metró nyomtáva nem egyezik meg a vasútéval.*
- *vételez ki* (54): *Az emissziós normatíváknak való megfelelési kényszer óriási pénzeket vételez ki az autógyári zsebekből.*
- *vitelez ki* (398): *Az elektromos szakember figyelembe veszi ezeket a szempontokat, és olyan megoldást tervez és vitelez ki, amely biztonságos és hatékony.*
- *vonatol ki* (3): *Ez a funkció 9 képkockát vonatol ki a mozgóképből, majd azokat új képként menti el minden képkocka előképével együtt.*

Mint látható, a leggyakrabban a *folyásol be* és a *vitelez ki* analógiásan elváló igekötős alakokkal találkozhatunk, a többi gyakorisága elenyésző az írásban. Ugyanakkor egy esetben más is a jelentése az elváló igekötős alakulatnak, hiszen a *kivételez* nem csak azt jelenti, hogy *vételez ki*, ahogy a példamondatból is kiderül.

Szakirodalom

- Balázs Géza 2001. El nem való igekötők. 59. In: *Magyar nyelvhasználati szótár*. Corvina Kiadó. Budapest.
- Balázs Géza – Zimányi Árpád 2007. *Magyar nyelvhasználati szótár*. Pauz-Westermann. Celldömölk.
- Balázs Géza 2023. *Az internet népe*. Ludovika Egyetemi Kiadó. Budapest.
- Benkő Loránd (főszerk.) 1967, 1970, 1976. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1, 2, 3. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Budenz József (hagyatékából) 1897. Böngészet Ballagi német-magyar szótárából. *Magyar Nyelvőr* 28–9.
- Grétsy László – Kemény Gábor (szerk.) 2005. *Nyelvművelő kéziszótár*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Magyar értelmező kéziszótár*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest. 2003.
- Grétsy László – Kovalovszky Miklós (főszerk.) 1980. *Nyelvművelő kézikönyv*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- H. Varga Márta 2020. Kötőmód a magyarban és némely indoeurópai nyelvben. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica Tomus XXIV*, Fasc. 1. pp. 214–225. ISSN 1219–5448
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2006. *Helyesírás*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Zaicz Gábor: *Etimológiai szótár*. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 731.

Minya Károly
nyelvész, főiskolai tanár
Nyíregyházi Egyetem, Nyelv- és
Irodalomtudományi Intézet
E-mail: minya.karoly@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2421-3580>